

SPECIAL 'SCHELDE-ESTUARIUM'

INHOUD

- 1 Welke toekomst voor het Schelde-estuarium?
- 2 Het Natuurontwikkelingsplan: ontstaan en doelstellingen
- 4 Welke maatregelen voor natuurontwikkeling in het Schelde-estuarium?
- 5 Visies op het Natuurontwikkelingsplan
- 6 MOVE tussenevaluatie 2003
- 7 Visies op een volgende verdieping
- 8 Publieke participaties in ProSes
- 9 Welke inspanningen nodig voor een goede waterkwaliteit in de Benedenschelde?
- 10 Ecologische gebiedsvisie voor de Bovenschelde
- 12 Grenzeloze Schelde activiteiten

Redactie en vertaling:

Dolores Baita, Christine Braet, Cécile Croteux, Gert De Smedt, Olivier Goubault, Lieve Grauls, Marie-Hélène Steurs, Francis Van den Noortgaete, Martine Wauters

Vormgeving:

Els Vanhaeght - Angélique Corthals

Drukkerij: Druk in de Weer 'Grenzeloze Schelde Nieuws' wordt gedrukt op 100% kringlooppapier met inkt op vegetale basis.

Secretariaat

v.z.w. Grenzeloze Schelde - Escaut sans Frontières a.s.b.l.
Akenkaai 2bis, B-1000 Brussel
Tel.: +32 2 201 08 08
Fax: +32 2 203 07 09
email: info@gs-esf.be

Deze nieuwsbrief wordt gepubliceerd met o.a. de steun van het Vlaams Gewest (AWZ en AMINAL), het Brussels Gewest, het Waals Gewest (DGRNE) en de Europese Unie (DG Milieu).

(De Europese Commissie kan in geen geval verantwoordelijk gesteld worden voor de inhoud van deze publicatie of enig gebruik ervan.)

Welke toekomst voor het Schelde-estuarium ?

Een integrale visie over de grenzen heen

Het Schelde-estuarium, het deel van de Schelde waar eb en vloed doordringen, is in totaal zo'n 160 kilometer lang of bijna de helft van de totale lengte van de Schelde. Het getij dringt diep inlands, ook in het zoetwatergedeelte van de rivier.

De Zeeschelde, van Gent tot even voorbij Antwerpen, is een smalle meanderende getijderivier. De Westerschelde, vanaf de grens tot aan de monding, toont een heel ander karakter. Hier gaat het om een brede zee-arm, gekenmerkt door een stelsel van meerdere stroomgeulen, platen en slikken.

Het stroomgebied van het estuarium omvat een dichtbevolkt gebied. Het economisch belang van de rivier is dan ook niet te onderschatten. De schaduwzijde zijn de regelmatig weerkerende overstromingen. Onnodig te zeggen dat de bewoners aanzienlijke ingrepen uitvoerden, zowel om het transport te vergemakkelijken als om de veiligheid te verhogen. Het natuurlijke karakter kreeg te lijden onder rechte trekkingen, dijkwerken, uitdiepingen en inpolderingen. Pas in de jaren '90 groeide het besef dat de diverse functies van het Schelde-estuarium op elkaar afgestemd dienen te worden. Een evenwichtige visie op langere termijn bleek nodig.

De Zeeschelde, ter hoogte van Doel

Verklaring van goede intenties: de langetermijnvisie Schelde-estuarium (LTV)

Een mijlpaal was ongetwijfeld het opstellen van een gemeenschappelijke (Vlaanderen en Nederland) langetermijnvisie Schelde-estuarium begin 2001, een beleidsverklaring, met een 'integrale' kijk op de estuariumproblematiek. Veiligheid, toegankelijkheid en natuurlijkheid kwamen centraal te staan. Drie tijdshorizonten werden beschouwd: de uitvoering van het al geplande beleid tot 2005, diverse ontwikkelingschetsen tot 2010 en het streefbeeld voor 2030.

De gemeenschappelijke Projectdirectie Ontwikkelingschets Schelde-estuarium, kortweg ProSes, werd intussen in het leven geroepen. Tegen eind 2004 werkt zij de ontwikkelingschets tot 2010 uit met als onderbouwing een strategisch milieu-effect rapport en een maatschappelijke kosten-baten analyse. ProSes werkt hierbij samen met alle bij de Schelde betrokken partijen, waaronder ook de milieu-NGO's. Studiewerk over het herstel van de Overschelde, de actualisatie van het Vlaamse Sigma-plan, de verruiming van de vaargeul in de Westerschelde en het opstellen van een Natuurontwikkelingsplan (NOP) behoren tot de opdracht van ProSes.

Francis Van den Noortgaete

Graag een ruimere kijk op dit gebied?

Deze 'special Schelde-estuarium' wil een samenvatting zijn van de onderwerpen die aan bod kwamen op de tweedaagse Milieuboottocht in het Schelde-estuarium, die Grenzeloze Schelde (GS) samen met De Milieuboot organiseerde op 3 en 4 juli 2003. Voor aanvullende informatie over deze onderwerpen is de infomap (enkel in het Nederlands) van de tweedaagse te bestellen bij het secretariaat van GS. Voor • 10 (inclusief verzendkosten) heeft u hiermee een waaier aan actuele informatie over dit bijzondere stroomgebied.

HET NATUURONTWIKKELINGSPLAN

Hoe is het ontstaan? Welke doelstellingen?

Het Schelde-estuarium heeft veel functies. Het is de toegangsweg naar de zeehavens van Vlissingen, Terneuzen, Gent en Antwerpen. Met jaarlijks 15.000 tot 16.000 schepen naar en van Antwerpen en circa 200.000 scheepvaartbewegingen in totaal is de Schelde één van de drukst bevaren scheepvaartroutes ter wereld. Daarnaast is het Schelde-estuarium een schitterend gebied dat door de dynamiek van het getij, de overgangen tussen zoet en zout water en de afwisseling van diepe en ondiepe zones, diverse stroomgeulen, platen, slikken en schorren over unieke natuurwaarden beschikt en potenties heeft voor verdere ontwikkeling.

Economie en ecologie: een eeuwige tweestrijd?

De centrale vraag voor de toekomst van het Schelde-estuarium is hoe economie en ecologie hand in hand kunnen blijven gaan? De Antwerpse Haven wil een verdere verdieping en verruiming van de vaargeul om in te kunnen spelen op de komst van grotere containerschepen. Natuurorganisaties stellen dat veel natuurwaarden in de afgelopen decennia verloren zijn gegaan en waarschuwen voor de geomorfologische verandering en ecologische schade voor het estuarium die het gevolg kan zijn van verdere verdieping.

Grotere containerschepen vereisen een verdieping van de vaargeul van de Westerschelde.

Nederland en Vlaanderen stelden daarom in een gezamenlijke Lange termijnvisie (LTV) op het Schelde-estuarium een streefbeeld vast. Dat streefbeeld 2030 is gericht op het ontwikkelen van een gezond en multifunctioneel estuarien systeem dat op duurzame wijze gebruikt wordt voor menselijke behoeften.

Prioritaire onderwerpen zijn: een Schelde die veilig is tegen overstromingen, de vaarwegfunctie om de toegankelijkheid van de havens te garanderen en de natuurlijkheid. Om dat streefbeeld te realiseren spraken de beide Regeringen op 4 maart 2002 in het Memorandum van Vlissingen af om een Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010 te gaan opstellen.

Bron VMM

Het Natuur-ontwikkelingsplan

Het 'Natuurontwikkelingsplan' (NOP), vormt één van de sectorale bouwstenen voor de Ontwikkelingsschets die eind 2004 gereed moet zijn.

Drie onderzoeksinstituten in Vlaanderen en Nederland (Instituut voor Natuurbehoud, Universiteit Antwerpen en Rijksinstituut voor Kust en Zee) hebben in opdracht van ProSes deze studie uitgevoerd naar de maatregelen die nodig zijn om het estuarium nieuwe ruimte te geven. Die ruimte kan volgens de onderzoekers worden gevonden door vroegere inpolderingen langs de Schelde ongedaan te maken en deze gebieden weer bloot te stellen aan de invloed van het getij.

Sommige maatregelen die de onderzoekers in het studierapport hebben voorgesteld, zoals deze mogelijke uitpolderingen, hebben ingrijpende consequenties voor het bestaande grondgebruik (water voor land) en zijn maatschappelijk zeer omstreden. ProSes gaat daarom bij de voorbereiding van de Ontwikkelingsschets zeer zorgvuldig te werk. Door middel van effectenonderzoek op het milieu en op de economie worden alle potentiële maatregelen, inclusief die voor natuur, geanalyseerd en beoordeeld. Daarnaast worden de haalbaarheid en het draagvlak voor de voorstellen onderzocht. ProSes laat zich daarvoor breed adviseren door de vele betrokken partijen (zowel overheden als maatschappelijke organisaties, waaronder ook de milieu-NGO's).

Van de uitkomsten daarvan zal het afhangen of het natuurtalent van de Schelde daadwerkelijk kan worden verzilverd.

Paul Post, projectleider Natuurontwikkelingsplan ProSes.

Bron VMM

WELKE MAATREGELEN VOOR NATUURONTWIKKELING IN HET SCHELDE-ESTUARIUM?

In het Natuurontwikkelingsplan (NOP) worden twee alternatieve pakketten met maatregelen voorgesteld die mogelijkheden bieden voor het ecologische herstel van het estuarium en om het streefbeeld voor natuurlijkheid uit de LangeTermijnVisie (LTV) te realiseren.

Uitgangspunten

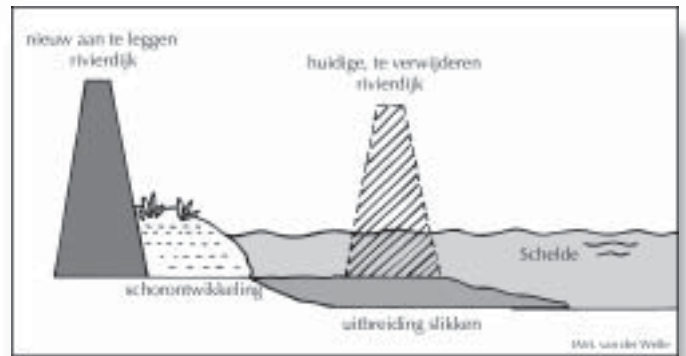
Het uitgangspunt is dat optimalisatie van natuurlijke fysische, chemische en ecologische processen zal leiden tot herstel van habitats en populaties. Op die manier wordt ook geen willekeurige voorkeur gegeven aan arealen met specifieke habitattypen of dichtheden van bepaalde soorten. De belangrijkste factor voor de optimalisatie van zowat alle processen is ruimte. Voldoende ruimtelijke uitbreiding van het estuarium zou via procesherstel haast alle belangrijke habitattypen kunnen opleveren. Maar dit is onmogelijk omwille van maatschappelijke randvoorwaarden. Daarom zijn ook doelen en maatregelen geformuleerd voor specifieke habitats.

Doelen

Voor de fysische processen is het belangrijk om de plaatselijk te grote getij-energie uit te spreiden en om piekdebieten in de bovenafvoer te bufferen. Wat de chemische processen betreft, moet vooral de zuurstofhuishouding verbeteren en is een natuurlijke verhouding van stikstof, fosfor en silicium belangrijk om ongewenste algenbloei te vermijden. In het water zwevende en op de bodem levende plantaardige en dierlijke organismen (fyto- en zoöplankton, fyto- en zoöbenthos) zijn essentieel voor een functioneel voedselweb omdat de hogere schakels in de voedselketen er van afhankelijk zijn. Om goede leefomstandigheden voor deze organismen te creëren moet iets gedaan worden aan de lichtbeperking, moeten er plaatsen met lagere stroomsnelheden komen en moet de voedselselectie voor zoöplankton en -benthos verbeteren. Wat de habitattypen betreft, is speciale aandacht nodig voor jong schor, laagdynamische intergetijd- en ondiepe watergebieden.

Welke maatregelen?

Procesgerichte herstelmaatregelen zijn de ruimtelijke uitbreiding van het estuarium door dijken landwaarts te verplaatsen (zie figuur) en buitendijkse (kant van de rivier) opgehoogde gebieden af te graven, het inrichten van gecontroleerde overstromingsgebieden onder gereduceerd getij en het inrichten van binnendijkse (kant van het land) gebieden als wetlands. Habitatgerichte maatregelen zijn de aanleg van kribben (soort golfbreker om luwten te creëren), het afgraven van oud schor, het verdiepen of verondiepen van geulen en het plaatsen van sluizen die ook waterbeweging van de rivier naar de vallei toelaten.

Waar?

Deze maatregelen kunnen op verschillende plaatsen en in verschillende combinaties worden uitgevoerd. Een optimale combinatie van maatregelen is samengebracht in de planalternatieven. Daartoe werd het estuarium onderverdeeld in ecologisch relevante deelzones. Voor elke deelzone werd bepaald welk knelpunt er het meest beperkend is en welke maatregel daar het beste aan kan verhelpen. Hieruit komen de prioritaire doelstellingen en maatregelen per deelzone naar voren.

Planalternatieven A en B

De twee voorgestelde planalternatieven verschillen in de keuze van het type maatregelen en in de locatiekeuze. Planalternatief A bevat een kleiner aantal groot-schalige buitendijkse natuurontwikkelingsmaatregelen, planalternatief B bevat een groter aantal kleinschaliger maatregelen, waaronder ook veel binnendijkse.

Intergetijdgebied: ruimte voor natuurlijke processen
(Bron: Instituut voor Natuurbehoud)

Sommige doelen worden dan ook beter gediend in planalternatief A.

De resultaten van de voorgestelde maatregelen sluiten goed aan bij de doelstellingen van de Vogel- en Habitatrichtlijn en van de Kaderrichtlijn Water. De maatschappelijke baten van de planalternatieven kunnen aanzienlijk zijn: er is een directe koppeling met de functies veiligheid (Zeeschelde), waterkwaliteit, visserij/kraamkamer (Westerschelde) en allerlei vormen van recreatie.

E. Van den Bergh¹, S. Van Damme², J. Graveland³, D.J. de Jong², I. Baten¹ & P. Meire³

¹Instituut voor Natuurbehoud

²Rijksinstituut voor Kust en Zee/RIKZ

³Universitaire Instelling Antwerpen, Vakgroep Ecosysteembeheer

Geulen, slikken en schorren: leefgebied voor estuariene fauna en flora (Bron: Instituut voor Natuurbehoud)

Visies op het Natuurontwikkelingsplan

Vincent Klap

coördinator Estuarium-werkgroep (GS-ESF)

“Het Natuurontwikkelingsplan (NOP) is een rapport dat aan iedereen duidelijk maakt welke ecologische pijnpunten zich in het estuarium manifesteren. Vanuit die analyse van de toestand van het estuarium

is een lijst aan maatregelen opgesteld die de typisch estuariene processen stimuleren. Vervolgens is een inventarisatie uitgevoerd van alle oevers op hun geschiktheid en beschikbaarheid voor de beschreven maatregelen. Uiteindelijk is dit vertaald in logische pakketten van maatregelen.

Het NOP is dus niet slechts een oproep om meer natuur, maar beargumenteert waarom waar welke maatregel gewenst is. Maar er zijn kanttekeningen bij het rapport te maken:

Ten eerste is de morfologische paragraaf mager, terwijl de dynamiek van de geulen een sleutelkenmerk van het estuarium is. Daarnaast ontbreekt de kwantitatieve onderbouwing voor de diverse maatregelen zoals die door de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn worden voorgeschreven.

De vraag is of het NOP louter tot heibel zal leiden, of ook tot een impuls voor de natuur van het estuarium? Het NOP dient daarom als onderdeel van een integraal pakket binnen de ontwikkelingsschets 2010 te worden beschouwd. Daarnaast moet een gedegen communicatieplan de betrokkenen informeren over de voorstellen. In de praktijk kan dit wringen met het moordende tijdschema van ProSes. De toekomst zal uitwijzen of het een mission impossible is.”

Toon Tessier

Gemeentelijk Havenbedrijf van Antwerpen

Als Antwerps havenbestuur hebben wij al vaker opgemerkt dat de relatie tussen de verruiming van de vaargeul en het achteruitgaan van het veiligheidsniveau en het

ecosysteem minder scherp is dan doorgaans gesteld wordt. We menen hier goede argumenten voor te hebben. Dit neemt niet weg dat ook het havenbestuur ervan overtuigd is dat de drie pijlers van de lange termijnvisie wel degelijk een eigen legitimiteit hebben. Ze zal dan ook samen met alle partijen inspanningen doen voor een verbeterde natuurlijkheid en veiligheid; in het besef dat beslissingen voor de drie pijlers aan elkaar verknoopt zijn.

Wat het Natuurontwikkelingsplan betreft, menen we dat de relatie van de voorgestelde ingrepen met de dynamiek van de bodem van het meergeulenstelsel zelf nauwelijks gelegd is. Maatregelen binnen het estuarium zelf zoals alternatieve stortstrategieën komen slechts summier aan bod. Anderzijds is het een goede zaak dat men binnen PROSES voorstelt een aantal pilootprojecten naar voor te schuiven, als een soort van voorafname op de definitieve vaststelling en uitvoering van het NOP. Aan het pilootproject “Groot Saeftinghe” willen we zeker meewerken, vanuit de optiek dat we ons verbinden tot inspanningen tot naleving van de instandhoudingsdoelstellingen voor het Vogelrichtlijngebied op Linkerscheldeoever.

Koen Van den Broeck

provinciaal verantwoordelijke BoerenBond Oost-Vlaanderen

"De land- en tuinbouwsector heeft zich ontwikkeld tot een belangrijke economische drager van de open ruimte in de polders van de Schelde en haar bijrivieren. Of het nu was voor akkerbouw of veehouderij, in periodes van voedselschaarste werden geen vragen gesteld. Vandaag is dit anders. Nochtans hebben ook de boeren van de 21ste eeuw deze ruimte nodig om op een duurzame wijze en in het algemeen belang, betaalbaar en kwalitatief goed voedsel te produceren."

Van potentiële overstromingsgebieden wordt het algemeen belang erkend, voor zover deze aanvullend zijn op de realisatie van een stormvloedkering. De Lange Termijnvisie en de Actualisatie van het Sigmaphan moeten echter gecoördineerd worden. Noodzakelijk in een multifunctionele benadering van het ruimtegebruik is o.a. de studie van de gevolgen van geplande ingrepen op een duurzame landbouwpraktijk, ook op economisch vlak. Dergelijke studie(s) moet(en) het NatuurOntwikkelingsPlan aanvullen. Zo niet dreigen dialoog en samenleving (verder) te verzuren."

MOVE TUSSENEVALUATIE 2003

Gevolgen van de verruiming Westerschelde

Tussen juli 1997 en juli 1998 is op verzoek van Vlaanderen de vaargeul naar Antwerpen verruimd. De verruimingswerkzaamheden kunnen invloed hebben op zowel de fysische, biologische als de chemische kenmerken van de Westerschelde. Om de omvang van de gevolgen te leren kennen startte Rijkswaterstaat al in 1996 het project MOVE (MONitoring VERRUiming Westerschelde).

In 1996 werd in hypothesen vastgelegd hoe men verwachtte dat belangrijke parameters 15 tot 25 jaar na de verruiming veranderd zouden zijn. Het project speelt een belangrijke rol in de politieke besluitvorming omtrent de toekomst van de Westerschelde. Het programma MOVE zal in 2006 worden afgesloten met een eindevaluatie. De reden om nu aandacht te besteden aan het project is dat het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) in juni 2003 een tussenevaluatie heeft uitgevoerd.

Zeer korte meetperiode

Voor de tussenevaluatie zijn de monitoringsgegevens van 1998 tot en met 2001 gebruikt, drie jaar gegevens van na de verruiming dus. Die periode is over het algemeen te kort om significante uitspraken over de hypothesen te doen. Maar dat wil niet zeggen dat er geen veranderingen in de Westerschelde plaatsvinden. Dat is wel degelijk het geval.

Moeilijkheden bij interpretatie

Bij de interpretatie van de meetgegevens is het van belang te onderkennen dat de Westerschelde ook veranderingen ondergaat als gevolg van eerdere ingrepen in het systeem, die deels nog doorwerken. Bovendien is het systeem van nature niet constant. Daarom is in de meetgegevens naar veranderingen in de ontwikkelingsrichting van een bepaalde parameter gezocht, zogenaamde 'trendbreuken'.

De Westerschelde ter hoogte van Lillo

Veranderingen in de waterbeweging

De voorspelling dat veranderingen in de waterbeweging het eerst zichtbaar zouden zijn is uitgekomen. De metingen wijzen uit dat de laagwaterstanden in het oostelijk deel van de Westerschelde zijn afgenomen. Dat de hoogwaterstanden ook zijn toegenomen als gevolg van de verruiming is nog niet aangetoond. In het westelijk deel zijn de waterstanden gelijk gebleven (dit is conform de verwachting). De stroomsnelheden in de Westerschelde worden gemiddeld in de hoofdgeul hoger, maar deze trend was al vóór de verruiming ingezet. De verhoging is zodoende geen significante trendbreuk.

Onverwachte morfologische ontwikkelingen

De morfologie ontwikkelt zich in de drie jaar na de verruiming anders dan verwacht. De verwachting was dat het areaal platen zou toemen maar voornamelijk in het westelijke deel van de Westerschelde blijkt het tegendeel. Van het ondiep watergebied voorspelde men dat het areaal zou afnemen, terwijl de metingen nu aangeven dat het areaal gelijk blijft.

De biologie en de chemie ondervinden (nog) geen meetbare effecten van de verruiming

Voor de biologische aspecten is geconcludeerd dat er geen significante effecten zijn gevonden van de verruiming. Zoals al eerder is opgemerkt hoeft deze tussentijdse conclusie niet te betekenen dat er geen gevolgen voor de fauna en flora zijn. De waterkwaliteit van de Westerschelde lijkt ten slotte niet beïnvloed te zijn door de verruiming.

Gert-Jan Liek en Bianca Peters
(Rijkswaterstaat, Rijksinstituut voor Kust en Zee, Middelburg, NI)

Dit artikel is ook gepubliceerd in het tijdschrift "trends in water", een blad dat opvallende resultaten uit het Nederlandse monitoringsprogramma presenteert. Zie ook: www.trendsinvater.nl

De rapporten die als basis hebben gediend voor het artikel zijn digitaal in pdf format te vinden op: <http://www.rikz.nl/thema/ikc/rapport2003/index.html>

Visies op een volgende verdieping

Het Schelde-estuarium is een dynamisch systeem met grote natuurwaarden. Die waarden staan al onder druk, maar komen extra in het gedrang bij een verdere verdieping van de Westerschelde. Teloorgang van het meergeulensysteem is het doemscenario, maar de kans hierop is slecht voorspelbaar. Complicierend is dat grote veranderingen in het geulenpatroon optreden op tijdschalen van decennia. Hierdoor zijn oorzaak-gevolg relaties moeilijk te leggen en bestaat bovendien het risico dat eenmaal ingezette veranderingen onomkeerbaar zijn.

De laatste verdieping van de Westerschelde dateert van 1997-'98. Monitoringonderzoek (MOVE) moet de effecten in kaart brengen. Een recente tussenevaluatie maakt duidelijk hoe belangrijk de stortstrategie is als middel om het meergeulensysteem in stand te houden. Het rapport beschrijft een overmatige baggerstort in de ebgeul nabij Hansweert (het Middelgat), waardoor erosie van de vloedgeul (aan de overzijde) is versterkt en nevengeulen ondieper zijn geworden. Volgens het rapport "een sterke aanwijzing dat het geulsysteem daar onomkeerbaar aan het 'kantelen' is en degenereert naar een ééngelensysteem". Men bepleit aanpassing van de stortstrategie.

Het rapport bevat voorts geruststellende, maar onverwachte gegevens over de ontwikkelingen van platen en ondiep-watergebieden. Hoewel positief van aard, illustreert het ook dat voorspellingen over het Schelde-estuarium (nog) ongewis zijn. Dit alles pleit voor toepassing van het voorzorgsprincipe: zolang er geen betrouwbaar zicht is op de effecten van de vorige verdieping en de stortstrategie als morfologische wondermiddel dient, is een verdere verdieping onverantwoord.

Bron: VMM

Francis Van den Noortgaete, Grenzeloze Schelde
Vincent Klap, coördinator Werkgroep Schelde-estuarium

DE MARITIEME TOEGANKELIJKHEID VAN DE HAVEN VAN ANTWERPEN

Containertransport in de Haven van Antwerpen

De verdieping is ook urgent. Het aantal tijgebonden containerschepen nam explosief toe (33 in 1992, 642 in 2000). Deze schepen vervoerden in 2000 al bijna een kwart (23%) van de totale containertrafiek in Antwerpen.

De verruiming van de vaargeul is bovendien zinnig op langere termijn omdat alle indicatoren er op wijzen dat de diepgang van containerschepen niet verder meer zal vergroten.

Een verruiming van de vaargeul zou de haven van Antwerpen ongeacht het getij toegankelijk maken voor schepen met een diepgang tot 13,10m (momenteel slechts tot 11,90m). Hiertoe moet een beperkt aantal 'drempels' uitgebaggerd worden; de verdieping geldt niet voor de hele vaargeul tussen de haven en de Noordzee.

De verruiming van de vaargeul is essentieel om in te spelen op reële ontwikkelingen. De containertrafiek is de enige groeisector van betekenis in het maritieme gebeuren. Voor de haven van Antwerpen is een betere toegankelijkheid dan ook een noodzaak. De grotere containerschepen kunnen de haven nu slechts na lange wachttijden bereiken. Gezien de strikte vaarschema's van de schepen is dit een ernstig nadeel.

- Een mogelijke verruiming is trouwens niet
- alleen belangrijk vanuit economisch oogpunt,
- ook op milieuvlak zijn er aanzienlijke baten.
- De helft van de containers die in de haven
- wordt overgeslagen vindt zijn herkomst of be-
- stemming in een straal van 60 km rond Ant-
- werpen. Bij niet-verruiming zal deze container-
- trafiek op termijn moeten overgeheveld worden
- naar andere havens. Dit betekent bijkomstig
- hinterlandtransport - voornamelijk over de weg.
- Bij onafhankelijkheid van het getij kan het
- scheepvaartverkeer ook beter worden gespreid
- zodat de scheepvaartveiligheid verder zal
- toenemen.

Tessy Vanhoenacker
Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen

PUBLIEKE PARTICIPATIE IN PROSES

De Europese Kaderrichtlijn Water (EKW) schrijft voor dat bij het opstellen van nieuw waterbeleid de burger een inbreng moet kunnen hebben. Netjes gezegd moet er worden voorzien in *publieke participatie*. De vraag is hoe je zoiets in het vat giet? Je kunt immers moeilijk over elk besluit met alle burgers in gesprek gaan, of overal referenda over uitschrijven. Een optimale situatie is die waarbij de burger serieus kan bijdragen aan het beleid zonder dat het proces erdoor vertraagt. Aldus ontstaat beter beleid en bovendien meer draagvlak voor dat beleid.

Her en der probeert men in Europa momenteel invulling te geven aan deze publieke participatie. Wellicht kan ProSes model staan. Daar leveren maatschappelijke belangengroeperingen een volwaardige bijdrage aan de planvorming. Zowel in het inhoudelijke spoor, waarin de wetenschappelijke onderbouwing van plannen wordt getoetst, als in het afstemmingsspoor, dat zich richt op de politieke en maatschappelijke wenselijkheid van de plannen, zijn tal van niet-gouvernementele organisaties vertegenwoordigd. Weliswaar wordt niet meteen de burger bereikt, maar wel een groter deel van de maatschappij. Betrokken burgers staan overigens niet helemaal buitenspel, want via de website van ProSes (www.proses.be) kunnen ze op de hoogte blijven van de ontwikkelingen en tijdens informatieavonden inspreken op de plannen.

Het is nog te vroeg om te beoordelen of deze opzet tot het gewenste resultaat leidt, maar de poging is absoluut lovenswaardig. Het grootste gevaar is dat de grote tijdsdruk bij de burger de indruk wekt dat zijn inbreng in de praktijk nihil is en het hele 'circus' van de publieke participatie niet meer is dan een schertsvertoning. Als deze opinie zich verspreidt zijn we lelijk in de aap gelogeerd en gaat een potentiële voorbeeldfunctie voor de EKW verloren. Hopelijk levert de ontwikkelingschets 2010 een pakket aan plannen op waar de diverse betrokken actoren en het publiek zich in kunnen vinden.

Welke inspanning nodig voor een goede waterkwaliteit in de Benedenschelde ?

Onlangs bracht de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) het Algemeen Waterkwaliteitsplan voor de Benedenschelde uit. Dit rapport geeft een globaal beeld van de waterkwaliteit in dit bekken op basis van de vervuiling afkomstig van de huishoudens, de industrie, de landbouw en de rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's).

Het bekken van de 'Benedenschelde' omvat de Schelde vanaf de monding van de Dender tot de Nederlandse grens, de Rupel, de Durme en het Schijn en hun zijwaterlopen.

Waterkwaliteit in Benedenschelde: ondanks geleidelijke verbetering nog steeds slecht

De biologische kwaliteit (BBI) van de Schelde zelf was in 2000 bijna over de volledige loop slecht. Binnen het bekken van de Benedenschelde haalde slechts 7% van de meetpunten een waarde goed tot zeer goed. Over de tijd wordt wel een lichte verbetering vastgesteld. De fysisch-chemische kwaliteit van de Schelde wees in 2000 over het gehele traject op een verontreinigde toestand. Maar 30% van de meetplaatsen is wat zuurstofhuishouding betreft als niet tot matig verontreinigd te beschouwen. Meer dan driekwart van de waterbodems binnen het bekken is verontreinigd tot sterk verontreinigd.

Wie is verantwoordelijk voor welke vuilvracht?

Het blijkt dat een groot deel van de vuilvracht voor zuurstofbindende stoffen (gemeten als CZV), stikstof en fosfor niet toewijsbaar is aan één van de doelgroepen (gezinnen, industrie en landbouw). Deze niet toewijsbare hoeveelheden hebben diverse oorzaken. Zo zijn in het bekken van de Benedenschelde - door de getijdewerking - weinig goede debietgegevens voorhanden. Verder is er nog de niet gekende impact van erosie op de waterkwaliteit en is er uiteraard ook nog de vuilvracht die van nature in de waterloop aanwezig is.

Bron: VMM

De huishoudens: een belangrijke doelgroep

In 2000 werd het afvalwater van zowat 63% van de inwoners in het bekken van de Benedenschelde behandeld. 91% van de inwoners was aangesloten op een riolering.

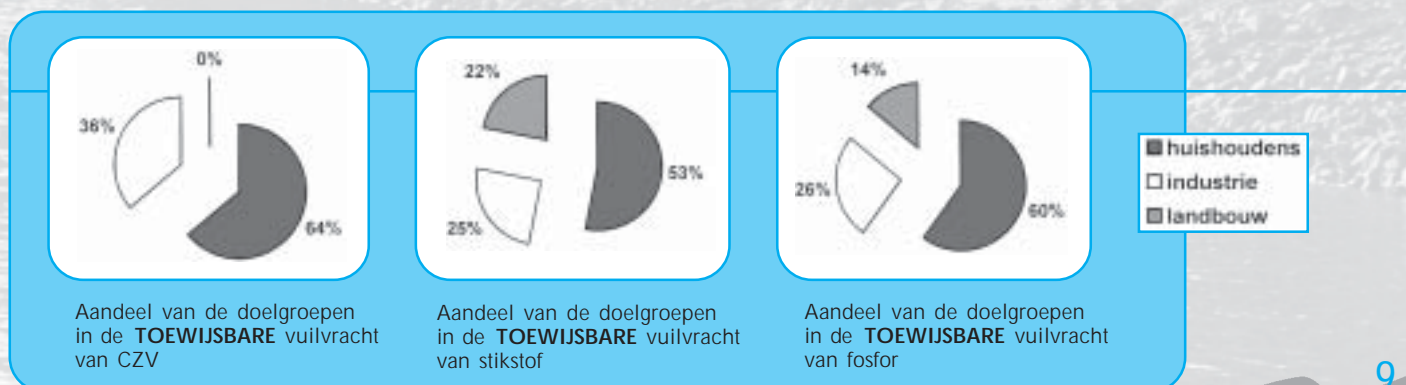
Van de gekende inbreng van zuurstofbindende stoffen (CZV) in het oppervlaktewater is bijna 65% afkomstig van de huishoudens. De gezinnen zijn ook verantwoordelijk voor meer dan de helft van de gekende stikstofuitstoot naar het oppervlaktewater en 60% van de fosforuitstoot.

Industriële vervuiling

In 2000 bemonsterde de VMM 261 bedrijven in dit bekken. Hiervan is 44% aangesloten op een rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI). De industrie draagt voor zo'n 36% bij aan de gekende vuilvracht aan zuurstofbindende stoffen naar het oppervlaktewater. Voor stikstof en fosfor bedraagt het industrieel aandeel telkens zo'n 25%.

De landbouw en het MAP meetnet

In de periode juli 1999 - juli 2000 werd in 58% van de meetplaatsen in het kader van het MAP-meetnet minstens één overschrijding van de 50 mg/l nitraatnorm vastgesteld. De landbouw vertegenwoordigt een

aandeel van 22% in de gekende vuilvracht aan stikstof naar het oppervlaktewater en van 14% in vervuiling van fosfor.

De goede werking van rioolwaterzuiveringsinstallaties: een pijnpunt

Van de 21 RWZI's die in 2000 binnen het bekken operationeel waren, vertonen immers enkel de RWZI's Lokeren en Bornem een goede werking.

De afstand tot het doel?

Een toetsing van de huidige gemeten vuilvracht in de waterlopen aan de maximaal toelaatbare hoeveelheid volgens de milieukwaliteitsnormen,

leert dat de vuilvracht in het oppervlaktewater voor CZV met 61% dient te verminderen. Voor stikstof zijn geen reducties nodig om te voldoen aan de milieukwaliteitsnormen. Maar de milieukwaliteitsnormen voor stikstof zijn ontoereikend om algenbloei te voorkomen. Hiervoor dient de vuilvracht aan stikstof met 35% af te nemen.

Om de minimale Vlare II-norm voor fosfor te bereiken moet de vuilvracht in het oppervlaktewater met 7% verminderen. Om eutrofiëring te vermijden, dient de vuilvracht met bijna 70% teruggeschoefd te worden.

De saneringsinspanningen - vuilvrachtreducties - worden verdeeld over de huishoudens, de industrie en de landbouw volgens hun aandeel in de vervuiling. Uit de toekomstscenario's, waarin de effecten van saneringsmaatregelen - zoals de uitbouw van de zuiveringsinfrastructuur, de afkoppeling van industrieel afvalwater van de riolering en een beperking van het stikstofmestgebruik door de landbouw - worden ingeschat, mag verwacht worden dat de vereiste vuilvrachtreducties zullen gehaald worden binnen dit bekken.

Kathy Haustraete, VMM afdeling Kwaliteitsbeheer

VERKENNENDE ECOLOGISCHE GEBIEDSVISIE VOOR DE BOVENSCHELDE

In vorige Nieuwsbrief wierpen we een blik op de mogelijke toekomst van de tijgebonden Durme, aan de hand van 'verkennde ecologische gebiedsvisies voor de bevaarbare waterlopen' die het Instituut voor Natuurbehoud uitwerkte in opdracht van en in samenwerking met de Administratie Waterwegen en Zeewezen (AWZ). Een dergelijke studie gebeurde ook voor de Bovenschelde.

VEN

Vlaams Ecologisch Netwerk

netwerk van waardevolle natuurgebieden in Vlaanderen, bv. riviervalleien of bijzondere landschappen. In deze gebieden krijgt de natuur een bijkomende bescherming en worden er instrumenten ingezet zodat eigenaars en beheerders mogelijkheden en middelen krijgen voor de instandhouding van die natuur.

IVON

Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk

aangewezen om de natuurgebieden van het VEN zoveel mogelijk met elkaar te verbinden en te ondersteunen. Hier komt natuur samen met andere functies, zoals landbouw, bosbouw en recreatie voor.

www.ven-ivon.be

Het Instituut voor Natuurbehoud ging na welke mogelijkheden er zijn om de natuurwaarden van de rivier en de aanpalende valleigronden optimaal te behouden of te ontwikkelen. Hieruit volgen twee mogelijke scenario's voor natuurontwikkeling, elk met een verschillend ambitieniveau. Concrete realisaties zullen afhangen van de maatschappelijke haalbaarheid van de voorstellen en kunnen door AWZ (via infrastructuurwerken aan de rivier zelf) of andere instanties uitgevoerd worden (bv. via het bekkenbeheersplan, land- en natuurinrichtingsprojecten of bij de invulling van VEN en IVON).

Huidige toestand

Fig. 1: Huidige toestand van de Bovenschelde

Figuur 1 geeft een impressie van de meest gedegradeerde delen langs de Bovenschelde. De rivier stroomt binnen een strak keurslijf van dijken en betonnen oevers, die overstromingen vanuit de rivier weren. Hierdoor ging de natuurlijke kombergingsfunctie van de vallei grotendeels verloren. De waterkwaliteit is matig tot slecht, waardoor het waterleven sterk gereduceerd is. Vooral de afgesneden meanders bezitten nog een hoge natuurwaarde, maar staan ecologisch onder druk door o.a. lozingen van verontreinigd water, mest- en pesticideninspoelingen.

Door de lage waterpeilen in de meeste grachten en intensieve bemalingen, verdwenen veel vochtminnende soorten. De typische dotterbloemgraslanden en natte meersen zijn op veel plaatsen tot soortenarmere cultuurgraslanden gedegrademd, iets hoger gelegen graslanden werden lokaal ook omgezet tot akkers. Andere typische vallei-ecotopen zoals moeras en alluviaal bos komen slechts voor onder de vorm van kleine relictten. Gelukkig bleven vele valleidelens gespaard van bebouwing zodat de Bovenschelde(vallei) een hoge potentie voor natuurherstel bezit.

Scenario I

"Herstel van het meersenkarakter"

Het overwegende cultuurlandschap wordt grotendeels omgevormd tot een "halfnatuurlijk" landschap. De mens oefent er nog steeds een sterke invloed op uit, maar door een aangepast beheer kunnen de natuurwaarden aanzienlijk toenemen in oppervlakte en kwaliteit.

De natuurwaarde van de oevers stijgt en het landschappelijk-esthetisch aspect versterkt, wanneer harde oeververdedigingen worden verwijderd. Hierdoor verhoogt ook de recreatieve belevingswaarde van de rivier zelf (pleziervaart, fietsen en wandelen op de jaagpaden).

Specifieke aandacht gaat uit naar de oude meanders: heruitgraven van een aantal opgevulde meanders en de aanleg van bufferzones en/of het beheer als natuurgebied resulteren in een hogere natuurkwaliteit. Meer natuurlijke (grond)waterpeilen zijn noodzakelijk om het meersenkarakter van de Bovenscheldevallei te herstellen. In de laagst gelegen delen van de meersen

Fig. 2: Het meersenkarakter hersteld

komen winterse overstromingen voor met water vanuit de aanvoerende beken. Kleine landschapselementen zoals hagen, knotbomenrijen en veedrinkpoelen worden hersteld. De belangrijkste meersencplexen worden als natuurgebied beheerd, waarbij beroep gedaan wordt op plaatselijke landbouwers onder de vorm van gebruiks-overeenkomsten of beheersovereenkomsten. De Bovenscheldevallei groeit dan ook uit tot een regionale toeristische troef met groot belang voor allerlei vormen van zachte recreatie.

Scenario II

"Een nevengeulensysteem met een hoge graad van spontane ontwikkeling"

Fig. 3: Spontane ontwikkeling in de nevengeulen

Waar de topografie het toelaat komen de oude meanders terug in verbinding met de Bovenschelde zodat een nevengeulensysteem ontstaat. Noodzakelijke randvoorwaarde is een goede waterkwaliteit van de Bovenschelde zodat de heringeschakelde meanders niet in natuurwaarde dalen. Dit scenario is dan ook een lange-termijnvisie.

Het toelaten van winterse overstromingen via dit nevengeulensysteem heeft o.a. een gunstig effect op de komberging zodat piekdebieten kunnen worden afgezwakt en de veiligheid verhoogt voor stroomafwaarts gelegen, bewoonde gebieden. Ter hoogte van deze nevengeulen resulteren dynamische processen in een rijke variatie aan oevertypes.

Grote delen van de vallei worden als natuurgebied beheerd. Het mozaïek van halfnatuurlijke graslanden, ruigtes, moeraszones, struwelen, alluviaal bos en waterpartijen levert een afwisselend en aantrekkelijk landschap op met grote biodiversiteit en belangrijke mogelijkheden voor diverse vormen van zachte recreatie.

Ann De Rycke
Instituut voor Natuurbehoud

Meer info: De Rycke A., De Knijf G. & K. Decler. "Verkennde ecologische gebiedsvisie voor de Bovenschelde", te bestellen bij Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel (bestellingen@instnat.be)

Activiteiten in het Scheldebekken ... met Grenzeloze Schelde, natuurlijk

Nieuwtjes van de Zenne

Bezoeken 'Water in de stad'

Overall in Europa herovert het water meer en meer de stadscentra. Het water terug in de stad brengen, staat op vele plaatsen bovenaan de politiek agenda. Kom diverse concrete oplossingen, beproefde technieken, realisaties of projecten, ... met eigen ogen aanschouwen in Brussel op 4 november en in Hasselt op 9 december, telkens van 9 tot 17.30u (met vertrek uit Brussel).

Info en inschrijven bij Coördinatie Zenne/ Grenzeloze Schelde. Deelnameprijs • 40 (50% reductie voor verenigingen en studenten).

'Dinsdag van de Zenne' 'Publieke participatie in het waterbeleid: een uitdaging in stedelijke omgeving?'

De info- en debatavonden 'Dinsdagen van de Zenne' kennen een stijgend succes. Op 16 december zal de 3^e 'Dinsdag van de Zenne' een heikel thema aansnijden: "Hoe kunnen we het brede publiek en de belangrijke stedelijke actoren betrekken in het complexe waterbeleid?" Inwoners, verenigingen, administraties, gemeentebesturen, ... voelen zich er te weinig door aangesproken. Waarom en hoe is publieke participatie te stimuleren?

Deelname gratis, graag vooraf inschrijven.

Wandelgidsen van de Zenne

2 nieuwe wandelgidsen 'de Zenne in de Haven en het centrum van Brussel' en 'Geleytsbeek, rivier van Ukkel' vervoegen een verzameling wandelgidsen in de omgeving van de Zenne.

Te koop aan • 0,50 op het Info- en Documentatiecentrum van de Zenne op ons secretariaat.

Rivierontmoetingen

Op 6 november zullen verenigingen en personen, begaan met de waterlopen in en rond de grensoverschrijdende 'grootstad' Rijsel-Moeskroen-Kortrijk samenkomen voor de 2^e editie van de 'Rivierontmoetingen'. Op het programma staan een begeleidde excursie langs het

Kanaal Roubaix-Spiere in de 3 regio's (Frankrijk, Wallonië en Vlaanderen) en een vergadering te Spiere-Helkijn. Doelstelling is het opstellen van een concreet actieprogramma. Deelname is gratis. Info en inschrijvingen op het secretariaat van GS.

In 2004

viert Grenzeloze Schelde haar 10-jarig bestaan!

Jawel, het is al 10 jaar geleden dat Grenzeloze Schelde officieel het daglicht zag. In die 10 jaar trachtte GS de informatie, sensibilisatie en overleg rond integraal waterbeheer van de waterlopen in het Scheldebekken te ontwikkelen.

Om haar verjaardag te vieren, wil GS in de zomer 2004 een reeks evenementen en activiteiten rond de Schelde en haar zijrivieren organiseren in de vijf regio's van het Scheldebekken: bezoeken, educatieve workshops, ludieke ontmoetingen, seminaries, conferenties, uitgave van een speciale Nieuwsbrief, tentoonstellingen, debatten, wandelingen, fietstochten, picknicks, festiviteiten, ... met als rode draad een boottocht op de Schelde van bron tot monding.

Indien u wenst deel te nemen of ons te helpen bij de realisatie van (één van) deze activiteiten, kan u contact opnemen met het secretariaat van GS.

Geïnteresseerden voor één van bovenstaande activiteiten kunnen zich voor verdere info en inschrijving richten tot het secretariaat van Grenzeloze Schelde, tel. + 32 (0)2 201 08 08, info@gs-esf.be

Wil je Grenzeloze Schelde Nieuws en/of De Milieuboot Nieuwsbrief regelmatig in de bus?

Neem dan een abonnement en je ontvangt 4 nummers per jaar:

12,50 euro voor Grenzeloze Schelde Nieuws + De Milieuboot Nieuwsbrief en 7,50 euro voor enkel Grenzeloze Schelde Nieuws (openbare besturen en instellingen betalen een steunbijdrage van 37,50 euro voor GS Nieuws + De Milieuboot Nieuwsbrief en 25 euro voor enkel GS Nieuws)

Een abonnement kan je aanvragen bij Grenzeloze Schelde, Akenkaai 2bis, 1000 Brussel tel.: +32 2 201 08 08, e-mail: info@gs-esf.be, rekeningnummer: 001-2195556-37 (Fortis, België)